

Л.П. Коробович, начальник аналітично-координаційного центру Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. Степана Дем'янчука

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОНІТОРИНГУ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИВАТНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статті представлені матеріали дослідження педагогічних умов моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватного вищого навчального закладу.

Ключові слова: педагогічний менеджмент, кваліметрія, моніторинг як модернізована функція менеджменту, маркетинг освітніх послуг, результативність навчального процесу ВНЗ, конкурентоспроможність ВНЗ.

Аннотация. В статье представлены материалы исследования педагогических условий мониторинга результативности учебного процесса в системе педагогического менеджмента частного высшего учебного заведения.

Ключевые слова: педагогический менеджмент, квалиметрия, мониторинг как модернизованная функция менеджмента, маркетинг образовательных услуг, результативность учебного процесса ВНЗ, конкурентоспособность ВНЗ.

Annotation. In the articles presented materials of research of pedagogical terms of monitoring of effectiveness of educational process are in the system of pedagogical management of private higher educational establishment.

Keywords: pedagogical management, qualimetry, monitoring as a management function, marketing of educational services, effectiveness of educational process of VNZ, competitiveness of VNZ, is modernized.

Актуальність. Виникнення приватних вищих навчальних закладів обумовлене переходом держави від командно-адміністративної до ринкової системи управління. У цей період з'являється особливе ставлення до освітніх послуг як до товару на ринку праці, що призводить до комерціалізації освіти. Крім зазначеного, основними чинниками соціально-економічних передумов, що зумовили появу приватних навчальних закладів, є задоволення освітніх потреб громадян у набутті престижної професії, що має соціальний попит; більш усвідомлена адаптація випускників приватних ВНЗ до життя в умовах мінливого оточення, їх здатність набувати диверсифіковану освіту, що дає

зможу активізувати можливості опанування нових професій протягом життя.

Реформування вищої школи потребує відповідного управління змінами на основі ефективної моніторингової системи відстеження стану освіти. Основним завданням моніторингу є своєчасне попередження про відхилення, без регулювання яких неможливо досягти бажаного результату. Однак у системі вищої освіти України використання цілеспрямованих моніторингових досліджень ускладнюється через брак відповідного інструментарію. Поряд з тим немає досліджень, присвячених моніторингу результативності навчального процесу у системі педагогічного менеджменту приватного вищого навчального закладу (ПВНЗ). Саме моніторинг як модернізована функція педагогічного менеджменту може вирішити проблему керованості змінами в процесі реформування вищої освіти й підвищення відповідальності студентів за якість навчання в умовах приватного ВНЗ.

Мета статті – розкрити результати дисертаційного дослідження педагогічних умов моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватного вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення ефективності навчального процесу вищої школи досліджувалися А. Алексюком, В. Астаховою, В. Беспальком, В. Гапон, С. Жарою, Л. Одерієм, Г. Цехмістровою; модульно-рейтингової системи, стандартизованого контролю й педагогічного аналізу – В. Бондарем [2], І.Зязюном, І.Підласим [13], Є. Яковлевим; педагогічного менеджменту – В. Масловим [12], В.Симоновим [14]; стратегічного менеджменту й управління за цілями – Г. Дмитренком [5] та ін.

Питанню вивчення способів адаптації вищої освіти до ринкових умов приділяють увагу вітчизняні й зарубіжні науковці, серед яких В. Бондар [1-4], Б. Вульфсон, О. Герасименко, К. Корсак, Л. Одерій, Г. Цехмістрова, Є. Яковлев та ін.

Спираючись на роботи О. Василенка, Б. Гаєвського, Г. Єльнікової [6–9], Ю. Конаржевського [11], О. Майорова, В. Маслова [12], В. Новака, Г.

Щокіна, можна виділити сутність процесу управління в соціальних системах, спрямованого на впорядкування керованої підсистеми.

На сучасному етапі розвитку науки управління в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (О. Дахін, Г. Єльнікова [7], В. Кальней [10], А. Майоров, С. Подмазін, С. Шишов та ін.) сформульовано вихідні положення моніторингу в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність теми дослідження підтверджується змінами в соціально-економічній структурі українського суспільства, опануванням принципово нових рис світової цивілізації, що зв'язані з процесами глобалізації, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та інтелектуально-творчих особистісних здібностей людини. Метою дослідження було визначено виявлення, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов, змісту, критеріїв і технології моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту у приватному вищому навчальному закладі.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- виявити й обґрунтувати соціально-економічні передумови виникнення й розвитку приватних вищих навчальних закладів як складових освітньої системи України в нових економічних умовах;

- провести аналітичний огляд літературних джерел для виявлення значення й особливостей педагогічного менеджменту у вищих навчальних закладах недержавної форми власності, проаналізувати існуючу практику відстеження результативності навчального процесу;

- розробити й теоретично обґрунтувати зміст, критерії оцінювання, інструментарій та технологію моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних вищих навчальних закладів з урахуванням необхідності здійснення маркетингових досліджень;

- виявити, теоретично обґрунтувати й експериментально

перевірити систему педагогічних умов успішного моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ та розробити відповідні науково-методичні рекомендації.

Об'єктом дослідження є моніторинг результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ, а предметом – педагогічні умови моніторингу результативності навчального процесу як функції педагогічного менеджменту.

Для перевірки гіпотези дослідження, вирішення завдань та досягнення поставленої мети використані теоретичні, емпіричні й статистичні методи.

Проведене теоретико-експериментальне дослідження підтвердило висунуту гіпотезу і дозволило зробити наступні висновки й рекомендації:

1. Виявлено й обґрунтовано соціально-економічні передумови виникнення та розвитку приватних вищих навчальних закладів як складових освітньої системи України в нових економічних умовах. Визначено, що система вищої освіти України в умовах ринкових відносин має дві складові: вищі навчальні заклади, засновані на державній та інших формах власності. Установлено, що поява сектору приватної вищої освіти має велике значення для розвитку освітнього простору України в ринкових умовах, хоча головне місце посідають державні заклади освіти.

2. Проведено аналітичний огляд літературних джерел для виявлення значення особливостей педагогічного менеджменту в приватних вищих навчальних закладах та проаналізовано існуючу практику відстеження результативності навчального процесу.

Визначено базові особливості приватних ВНЗ, що полягають у їх подвійній юридичній природі, що відкриває додаткові ступені свободи для адресного розподілу коштів. Це формує наступні особливості приватних ВНЗ: забезпечення більшої відкритості, мобільності, диверсифікованості, що дає можливість більш широкого запровадження новітніх технологій навчання, зміни акцентів ціннісних орієнтацій випускників та забезпечення конкурентоспроможності кінцевого продукту – фахівців різних сфер

діяльності та господарювання. З появою приватних навчальних закладів виникла проблема ефективного управління ними. Для характеристики особливостей управління цими закладами розглянуто відповідні дефініції. *Педагогічний менеджмент* визначений як процес досягнення запрограмованого результату соціально-педагогічної системи шляхом структурування мети на завдання й організації діяльності людей щодо їх вирішення з високим рівнем продуктивності праці без жорсткого адміністрування. *Моніторинг* розглядається як модернізована контрольна функція сучасного менеджменту, що забезпечує зворотний зв'язок і рефлексивний розвиток людини, надаючи необхідну інформацію для поточного коригування й прогнозування освітніх процесів та внесення змін в навколишній дійсності. *Маркетинг освітніх послуг* визначено як спеціально організоване дослідження ринку праці, ринку освітніх послуг й попиту споживачів з наступними діями щодо залучення абітурієнтів, регулювання доступності і якості освітніх послуг, орієнтації змісту освіти та технології навчання у ВНЗ на реалізацію підготовки конкурентоздатного фахівця. *Результативність навчального процесу* розглядається як інтегральна оцінка ступеня забезпечення умов здійснення й міри досягнення мети навчального процесу ВНЗ згідно сучасних державних та ринкових вимог. Результативність навчального процесу набуває значення інтегрального показника забезпечення ефективності й якості її досягнення і складатиметься із сукупності забезпечення відповідних умов, якісних характеристик викладання й навчання, наявності сформованої професійної спроможності й розвинутої особистісної здатності випускника у контексті ринкових вимог. *Якість* визначається як ступінь досягнення мети, запрограмованого результату, стандарту тощо. У системі педагогічного менеджменту приватних навчальних закладів моніторинг здійснюється як різновид функції контролю. Виконання інших функцій складає підґрунтя для вироблення критеріальної основи моніторингу результативності навчального процесу, що дозволяє визначати якісні параметри.

3. Розроблено й теоретично обґрунтовано зміст, критерії оцінювання, інструментарій та технологію моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних вищих навчальних закладів з урахуванням необхідності здійснення маркетингових досліджень. З'ясовано, що існуючими в сучасній практиці критеріальними показниками якості освіти у ВНЗ можна лише опосередковано вимірювати результативність навчального процесу. Визначено, що виокремлення критеріальних засад навчального процесу вищого навчального закладу є передумовою створення комплексної системи управління якістю підготовки фахівців, що включає три взаємозалежних процеси: формування еталона (стандарту) якості освіти у вищому навчальному закладі; постійне зіставлення існуючого рівня результативності навчального процесу з еталоном (стандартом) й визначення на цій основі якості; розробка системи управлінських впливів на процес навчання з метою мінімізації виявлених відхилень від заданих стандартом ознак якості.

Установлено, що в діяльності приватного вищого навчального закладу особливого значення набуває створення маркетингово–моніторингового супроводу діяльності ВНЗ як інформаційно–аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень учасниками навчального процесу з метою прогнозування подальшого розвитку закладу. Розроблено типову систему педагогічного менеджменту, що включає п'ять підсистем: керуючу, керовану, забезпечення навчального процесу, маркетинго-моніторингового супроводу, відстеження й забезпечення якості підготовки фахівців. Основною метою підсистеми маркетинго-моніторингового супроводу є валідолізація освітньої діяльності навчального закладу щодо ринкових потреб, максимальне зближення кількості й якості фахівців, що випускаються, до поточних і перспективних потреб суспільства із збереженням фундаментальності освіти. Виділено типову підсистему маркетинго-моніторингового супроводу діяльності вищого навчального закладу в системі педагогічного менеджменту, що складається з трьох

модулів: «Відстеження» (передбачає збір й узагальнення інформації про потреби ринку праці та якості необхідних фахівців); «Моніторингу» (включає самообстеження, самоаналіз та порівняльну самооцінку діяльності навчального закладу); «Корекції» (призначена для регулювання та оновлення професійної освіти).

Виявлено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено систему педагогічних умов успішного моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ.

Виділено три групи педагогічних умов: концептуально-педагогічні, організаційно-педагогічні, техніко-педагогічні. Реалізація зазначених умов склала основу факторно-критеріальної субмоделі моніторингу навчального процесу ВНЗ, поєднуючи державні й ринкові вимоги, що ставляться до професійної підготовки студентів. Обґрунтовано структурну модель моніторингу результативності навчального процесу приватних ВНЗ, що містить методологічний, змістовий, технологічний і прогностично-регулятивний компоненти. Розроблено модель моніторингу результативності навчального процесу приватного ВНЗ.

Установлено, що технологія моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ є системною діяльністю з відповідним організаційним супроводом, представлена в органічному поєднанні форм, змісту, методів, засобів, послідовності дій, поточного відстеження й програми корекційних заходів результативності навчального процесу, що дають змогу скласти процесуальну характеристику діяльності навчального закладу й поетапного досягнення гарантовано якісного результату (отримання конкурентоздатного випускника).

Важливим продуктом дослідження є розроблений й апробований інструментарій моніторингу – комплекс субмоделей діяльності, що є певними стандартами і в сукупній реалізації визначають якість результативності роботи всього навчального закладу. Це кваліметрична субмодель результативності навчального процесу; факторно-критеріальні

субмоделі діяльності завідувача кафедри, членів кафедри, науково-педагогічного працівника, студента, декана/директора факультету/інституту; кваліметрична матриця визначення рівня педагогічного менеджменту ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Розроблені педагогічні умови й структурна модель моніторингу результативності навчального процесу підлягали експериментальній перевірці, що тривала з 2005-2006 до 2009-2010 н.рр. й складалася з організаційно-підготовчого, процесуального та результуючого етапів. У процесі здійснення перевірки розроблено план її проведення, описано послідовність управлінських операцій, порядок виконання завдань між структурними підрозділами ВНЗ, визначено результати та їх вплив на результативність навчального процесу, рівень діяльності його учасників та рівень педагогічного менеджменту ВНЗ. Виділено певний алгоритм впровадження розроблених педагогічних умов та моделі моніторингу результативності навчального процесу в практику діяльності навчального закладу. За логікою експериментальна перевірка включала: первинне вимірювання існуючого стану системи; реалізацію педагогічних умов й упровадження моделі моніторингу результативності навчального процесу в систему педагогічного менеджменту приватних ВНЗ; вторинне вимірювання за результатами впровадження; встановлення зв'язків між отриманими результатами; формулювання висновків.

Установлено, що визначальною особливістю діяльності приватних навчальних закладів є орієнтація на абітурієнтів та їх батьків як на замовників, на студентів як споживачів, на роботодавців як споживачів результату освітніх послуг. Тому були введені відповідні маркетингові дослідження, за результатами яких складені профілі вимог до процесу навчання, здійснене поточне регулювання змісту, технології, умов навчання й визначено, що на організацію діяльності приватних ВНЗ певним чином впливає престиж закладу, якість навчання та якісний склад професорсько-викладацького персоналу.

У процесі використання моделі моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ доцільно організовувати відстеження загального рівня результативності навчального процесу та діяльності його суб'єктів за відповідними факторно-критеріальними субмоделями.

Результуючий етап експериментальної перевірки засвідчив, що за роки впровадження моніторингу результативності навчального процесу (2004-2005 н.р. – 2009-2010 н.р.) рівень задоволеності випускників професійною підготовкою підвищився на 11,62%; рівень задоволеності студентів практичною підготовкою – на 19,83%; викладачів – умовами та ступенем досягнення мети навчального процесу – на 11,89%; зведені результати рубіжного контролю студентів по експериментальних спеціальностях – на 9,75%; рівень діяльності завідувачів кафедр та науково-педагогічних працівників підвищився на 14%; рівень діяльності кафедр – на 16%; рівень діяльності студентів – на 9%; рівень діяльності деканів (директорів) факультетів (інститутів) – на 10%; і як наслідок, результативність навчального процесу підвищилася на 12%, а рівень педагогічного менеджменту в МЕНУ – на 13%.

За результатами дослідження розроблені відповідні науково-методичні рекомендації щодо реалізації педагогічних умов упровадження моніторингу результативності навчального процесу в систему педагогічного менеджменту приватних ВНЗ. Для підготовки науково-педагогічних працівників розроблені навчальний план і навчальна програма відповідного спецкурсу.

Висновки. Отже, комплексні відстеження, вимірювання й аналіз рівня якісної успішності студентів, що застосовувалися у процесі експериментальної перевірки, зареєстрували позитивну динаміку змін та підтвердили позитивний вплив реалізації педагогічних умов і моделі моніторингу результативності навчального процесу на систему педагогічного менеджменту приватного вищого навчального закладу. Отримані результати свідчать, що різниця в результатах вимірів не є випадковою, а викликана

ефективною експериментальною роботою, пов'язаною з посиленням критеріальності й цілеспрямованості управлінських впливів та самовпливів.

Дане наукове дослідження не вичерпує досліджувану проблему. Воно підтверджує необхідність подальших наукових розробок щодо побудови гнучкої системи управління ВНЗ з урахуванням процесів саморозвитку й самовдосконалення суб'єктів навчального процесу на основі їх рефлексивного ставлення до здійснення власної й сукупної професійної діяльності.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І.Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Бондар В.І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики): навч. посібник / В.І. Бондар. – К. : НПУ, 1999. – 46 с.
3. Бондар В.І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В.І. Бондар. – К.: ФАДА ЛТД, 2000. – 191 с.
4. Бондар В.І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект: навч. посібник / В.І. Бондар. – К. : УДПУ, 1996. – 67 с.
5. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования: уч. пособ. / Г.А. Дмитренко. – К. : МАУП, 1999. – 176 с.
6. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: монографія / Г.В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303с.
7. Єльнікова Г.В. Новий погляд на управління загальною середньою освітою / Г.В. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3-4. – С. 28-30.
8. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г.В. Єльнікова. – К. : ЦППО АПН України, 2003. – 133 с.
9. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність / Г.В. Єльнікова. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
10. Кальней, В. А. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик» [Текст] / В. А. Кальней, С. Е. Шишов. – М. : Пед. общество России, 1999. – 86 с.
11. Конаржевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю.А. Конаржевский. - М. : Педагогический поиск, 2000. – 224 с.
12. Маслов В.І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту: навчальний посібник / В.І.Маслов, В.П.Драгун, В.В.Шаркунова. – К. : УПКККО, 1996 – 88 с.
13. Підласий І.П. Педагогічні умови створення та застосування діагностичних експертних систем / І.П.Підласий – К. : Україна, 1995. – 186 с.
14. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ–ХАУ в управлении педагогическими системами: учеб. пособие / В.П.Симонов. – 3–е изд., испр. и доп. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 430 с.